

ATITUDINEA LUI ION I. C. BRĂȚIANU FAȚĂ DE PROBLEMA
(SUD)-DOBROGEANĂ (IANUARIE 1914 - AUGUST 1916)

GEORGE UNGUREANU*

Din punct de vedere românesc, după încheierea celui de-al doilea război balcanic și a celei de a treia Păci de la București (28 iulie/10 august 1913), problema Cadrilaterului a reprezentat, pentru statul român, atât o chestiune de politică internă, cât și una de politică externă.

Implicarea lui Ion I. C. Brătianu (1864-1927) în această problemă poate fi urmărită, pentru perioada ianuarie 1914 - august 1916, mai ales în domeniul politicii externe, etapa temporală amintită coincidând cronologic, în mare parte, cu perioada neutralității României, sau, pentru a respecta terminologia oficială, a „expectativei armate“ în decursul primei conflagrații mondiale.

În primul an de zile consecutiv declanșării conflictului, neutralitatea a caracterizat și statul bulgar, ambele țări (România și Bulgaria) făcând obiectul unor tatonări sau presiuni politico-diplomatice din partea atât a Puterilor Antantei, cât și a Puterilor Centrale.

Dintre statele Triplei Înțelegeri, cea mai mare deschidere față de revendicările bulgare asupra Dobrogei de Sud o avea Rusia. Astfel, o broșură cu caracter oficial și propagandistic, intitulată „Condițiile unei păci glorioase“, pusă în circulație la scurt timp după 1 august 1914, se încheia cu o listă de 20 de modificări ale hărții politice europene, între care „cedarea Silistrei și a Turtucaiei către Bulgaria“ (p. 4), ca o condiție pentru recunoașterea apartenenței Transilvaniei la România¹. Franța și Marea Britanie erau însă mai reținute față de Bulgaria, în această chestiune, Parisul propunând în aprilie și iunie 1915, între altele, repunerea în vigoare a Protocolului de la Sankt-Petersburg, cu un ușor corectiv teritorial în favoarea României², iar Londra promițând prin nota din 16/29 mai 1915, punctul 4, doar „să faciliteze convorbiri româno-bulgare pe problema Dobrogei de Sud“³.

Care a fost atitudinea lui Ionel Brătianu față de aceste proiecte ale Triplei Înțelegeri, fiind cunoscută orientarea sa net antantofilă?

* Universitatea din Pitești.

¹ Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Biroul Atașărilor Militari (B.A.M.), dosar nr. crt. 40, anexă.

² Ema Nastovici, *Intensificarea eforturilor Antantei privind atragerea în război a României și Bulgariei în 1914*, în „Analele Universității din București“, 1976, p. 88.

³ Veličko Gheorghiev, Stajko Trifonov (coord), *Istorija na Băgarite v dokumenti (1878-1944)*, T II (1912-1918), Sofia, 1996, p. 381.

În mod surprinzător poate, pentru aceia care au văzut și văd în el doar un personaj inflexibil și intransigent, „Tigrul“ a dat dovadă, în iunie 1915, de o considerabilă doză de flexibilitate. Într-un memoriu din 9 iunie 1915, expediat de la Petrograd, Constantin Diamandy arăta că făcuse, în numele guvernului român, o declarație conform căreia România era dispusă să (retro)- cedeze Bulgariei o parte a Dobrogei de Sud, incluzând orașele Dobrici (Bazargic) și Balcic, declarație primită cu satisfacție în capitala Rusiei⁴.

Satisfacția diplomaților ruși nu a fost însă una deplină, câteva zile mai târziu, Sazonov oferind României, în schimbul intrării imediate în război și al cedării întregului Cadrilater, Transilvania, Bucovina până la Prut și Maramureșul de Sud, precum și sprijin logistic (armament, provizii)⁵.

Răspunzând personal șefului diplomației ruse, Brătianu se arăta reticent față de ideea implicării imediate în război, însă era de acord cu restituirea către Bulgaria a celor două județe sud-dobrogene (Durostor și Caliacra)⁶.

Această cesiune făcea parte dintr-un scenariu mai complex elaborat de Brătianu, scenariu potrivit căruia Bulgaria ar fi trebuit să renunțe la unele pretenții în Macedonia-Vardar, față de Serbia, care, la rândul ei, urma să accepte apartenența întregului Banat la România⁷.

Atitudinea șefului guvernului de la București în chestiunea sud-dobrogeană se explică, așadar, prin dorința de a obține avantaje teritoriale pentru statul național român în alte zone, unde ponderea etnică a românilor era mai mare.

Încă înainte de izbucnirea conflagrației mondiale, un autor antantofil precum N. Ștefănescu Iacint, scria, într-o broșură consacrată special celui de-al doilea război balcanic: „Oamenii de stat bulgari vor înțelege poate, că numai realizarea idealului nostru național ne poate face să acceptăm modificarea actualului echilibru balcanic”⁸.

Dacă Ionel Brătianu se arăta cel mai puțin intransigent în ceea ce privește zona Bazargic-Balcic, faptul se datorește, în bună măsură și realităților etnice din zonă.

Potrivit lui G. Teodor, comandantul poliției din Bazargic, în 1916, populația orașului era de 20.000 de locuitori din care bulgari și turci câte 9.000⁹, iar recensământul organizat de statul român imediat după 1913, consemna în județul Caliacra o pondere a românilor de sub 1% față de 4% în Durostor¹⁰.

Care a fost răspunsul bulgar la planurile Antantei de rezolvare a problemei sud/dobrogene? În primele luni după izbucnirea războiului, în mediile sofote poate fi identificat un anumit interes pentru o înțelegere cu România, însă nu sub auspiciile Antantei.

⁴ Ema Nastovici, loc. cit., p. 90.

⁵ Sherman David Spector, *Rumania at the Peace Conference from Paris (1919-1920). A study on the diplomacy of Ioan C. Brătianu*, ed. V. Fl. Dobrinescu, Iași, 1995, p. 27.

⁶ Constantin Kirișescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea națională a României*, ed. Mircea popa, București, 1989, vol. I, p. 177-178.

⁷ S. D. Spector, *op. cit.*, p. 286.

⁸ N. Ștefănescu-Iacint, *Războiul româno-bulgar*, București, 1914, p. 153.

⁹ Apud Ljuben Beškov, *Učebno delo v Dobriči prez perioda na pŕvata ruminska vlast na Južna Dobrudža (1913-1916)*, în *Bukureštijat dogovor i sŕdbata na Južna Dobrudža*, (otgovoren redaktor A. Kuzmanova), Dobriči, 1994, p. 61.

¹⁰ Alexandru P. Arbore, *Caracterul etnografic al Dobrogei de Sud din epoca turcească până la 1938*, în „Analele Dobrogei”, XIX, Cernăuți, 1938, vol. II, p. 118.

Astfel, în august 1914, presa progermană de la Sofia avea o atitudine relativ binevoitoare față de România, ziarul „Kambana“ („Clopotul“) din 2 august 1914, pleda pentru o apropiere româno-bulgară contra pericolului comun reprezentat de Rusia țaristă¹¹. Idei similare exprimase și ziarul „Dnevnik“ din 3 iunie 1914, mai precis, constituirea unei „noi triple alianțe, româno-bulgaro-turce“, contra Greciei și a Serbiei¹².

Chiar articolul V din Pactul de Colaborare și Prietenie bulgaro-turc, încheiat la Sofia, la 6/9 august 1914 suna astfel: „Bulgaria declară că decizia de față, referitoare la intrarea ei într-o acțiune ofensivă, în înțelegere cu Turcia, nu poate să intre în vigoare înainte ca Bulgaria să capete garanții suficiente de la România, fie printr-o înțelegere tripartită Bulgaria-Turcia-România, fie printr-o înțelegere specială între România și Bulgaria, bazată pe nonintervenție“¹³.

În absența concretizării speranțelor bulgare, guvernul Vasil Radoslavov (1914-1918) a permis multor turci din Dobrogea românească să traverseze teritoriul Bulgariei în tranzit spre Turcia, pentru a fi înrolați în armata otomană¹⁴. Nici ideea unui acord separat româno-bulgar nu a avut sorți de izbândă, ministrul român la Sofia, Gheorghe Derussi constatând, în februarie 1915, inclusiv după o întâlnire cu Radoslavov, o scădere a interesului bulgar față de România¹⁵.

În septembrie 1915, cu prilejul deschiderii sesiunii parlamentare și în ajunul atacării Serbiei, șeful guvernului declara, în fața *Săbranjei*: „Suntem în cele mai bune relații cu România, cu Grecia și chiar cu Serbia și întreținem cele mai sincere relații cu Turcia“¹⁶.

Dorința de a obține avantaje teritoriale imediate în Macedonia și Tracia i-a determinat pe Ferdinand I de Saxa-Coburg Gotha și Vasil Radoslavov să se alăture Puterilor Centrale¹⁷, oferta Antantei din 31 august/13 septembrie 1915 prevăzând modificări de frontiere pentru finalul războiului¹⁸.

Acordul secret încheiat de Bulgaria cu Puterile Centrale includea și promisiunea celor din urmă de a sprijini statul bulgar în redobândirea teritoriilor pierdute în 1913 în favoarea României, în caz de raliere a țării noastre la Antantă¹⁹.

Imediat după intrarea în război a Bulgariei de partea Puterilor Centrale, a apărut ideea unei ofensive aliate (rusești) pe teritoriul acesteia, având ca punct de plecare tocmai Cadrilaterul. În acest context, Ionel Brătianu a lansat planul unui schimb de teritorii ruso-român, având ca obiect Dobrogea de Sud și Basarabia de Sud²⁰.

Răspunzând indirect planurilor brătieniste, diplomația rusă, cu inventivitatea caracteristică, a elaborat un scenariu și mai original, în noiembrie 1915. Potrivit

¹¹ A.M.R., fond M. St. M. - Secția a 2-a Informații, dosar 277, f. 317.

¹² *Ibidem*, f. 211.

¹³ V. Gheorghiev, St. Trifonov (coord.), *op. cit.*, p. 376-377.

¹⁴ A.M.R., fond B.A.M. (1896-1941), dosar nr. crt. 39, f. 49.

¹⁵ Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Romania e Bulgaria in Dobrugia del Sud (1918-1940)*, Cosenza, 2001, p. 26.

¹⁶ Charles Vopicka, *Secrets of the Balkans*, Chicago, 1921, p. 47.

¹⁷ S. Damianov, *Le Traité de Neuilly et ses repercussions sur les relations interbalkaniques (1919-1923)*, în „Etudes Balkaniques“ (E. B.), Sofia, nr. 2/1980, p. 57-58; Ch. Vopicka, *op. cit.*, p. 75-77.

¹⁸ V. Gheorghiev, St. Trifonov (coord.), *op. cit.*, p. 388.

¹⁹ *Ibidem*, p. 382-383.

²⁰ S. D. Spector, *op. cit.*, p. 286.

interpretării puse în circulație de ruși, Cadrilaterul nu putea fi socotit teritoriu românesc, în absența unei hotărâri explicite a *Săbranjei* de la Sofia, iar o ofensivă rusă prin zonă nu ar fi reprezentat, chipurile, o violare a neutralității României²¹. Era o formă destul de străvezie de a reaminti factorilor de decizie români disproporția de forțe între Rusia și România, cu toate consecințele reale sau potențiale.

În primăvara anului 1916, semnale tot mai îngrijorătoare veneau de la Sofia, atmosfera generală din Bulgaria fiind una de ostilitate crescândă față de România, cum se preciza într-un raport diplomatic datat 1 martie 1916. „Se poate spune că soldații bulgari sunt animați de sentimente de ură față de România și cer răzbunare”²².

Date mai concrete în acest sens oferea, într-un raport datat 21 aprilie 1916, consulul român la Rusciuk, Al. Pădeanu: „Zilele acestea au fost liberați din armata bulgară toți soldații de pe front, care sunt originari din Cadrilater și ar căror număr ar fi destul de mare. Zice-se că aceștia ar fi fost eliberați cu scopul de a fi trimiși în Cadrilater, ca la un moment dat să provoace acolo răscoale”²³. Starea de spirit a populației bulgare din Dobrogea de Sud înclina și ea tot mai mult spre ostilitate față de în raporturile cu reprezentanții statului român, după cum remarca prefectul de Durostor, I. Cămărășan²⁴.

Confruntat și cu posibilitatea unui atac bulgar, Ionel Brătianu a adoptat o atitudine ambivalentă. Pe de o parte, a căutat să obțină asigurări de la viitorii aliați, în sensul contracarării probabilului atac bulgar²⁵. Pe de altă parte însă, nu a exclus posibilitatea unui *modus vivendi* cu țara vecină de la sud, evitând orice angajament ofensiv împotriva acesteia, așa cum propuneau reprezentanții Antantei²⁶. De altfel, din punct de vedere al logicii strict militare, un atac masiv îndreptat contra Bulgariei dinspre România și Grecia, susceptibil de a produce o „strangulare” a dispozitivului Quadruplei Alianțe, era mai just decât direcționarea efortului spre Transilvania.

Speculând la maximum starea de spirit a opiniei publice românești, preferința pentru Transilvania și dorința de a evita un război pe două fronturi, factorii de decizie bulgari au căutat, în vara anului 1916, să escamoteze, dacă nu pregătirile de război în sine, cel puțin amploarea acestora. Situația Italiei, care în perioada mai 1915 - august 1916 s-a aflat în război doar cu Austro-Ungaria (nu și cu Germania), și credința că soldații bulgari nu vor lupta contra rușilor²⁷, au alimentat inutil speranțele românești și au facilitat eforturile bulgare și ale Quadruplei Alianțe, în ansamblul său.

Dintre gesturile menite să camufleze adevăratele intenții ale Bulgariei față de România, se numără modul de dispunere a trupelor în zona frontieră (inițial, superioritatea numerică părea a fi de partea românilor, situație care s-a schimbat apoi rapid)²⁸, tergiversarea emiterii oficiale a declarației de război (19 august/1 septembrie

²¹ Al. Marghiloman, *Note politice*, ediție Stelian Neagoe, vol. I, București, 1993, p. 357-358 (18 nov. 1915).

²² Apud A. Basciani, *op. cit.*, p. 27.

²³ A.M.R., fond M. St. M. - Secția a 2-a Informații, dosar nr. crt. 379, f. 3.

²⁴ Apud Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Călărași, 2005, p. 111.

²⁵ I. Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, București, 2003, p. 215-218.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ ***, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I, București, 1987, p. 382.

²⁸ ***, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, 1988, p. 418.

1916), comparativ cu Germania și Turcia²⁹, și chiar asigurări date anterior României în sens contrar³⁰.

În fapt, dată fiind prezența trupelor germane, austro-ungare și turcești în Bulgaria, ca și resentimentele față de România, de după campania din 1913, o asemenea evoluție era, practic, inevitabilă.

Dacă declarația de război a Sofiei nu a fost, totuși, integral, o surpriză, ceea ce a șocat pe mulți români a fost virulența cu care statul bulgar s-a aruncat în război contra României, amploarea loviturii de la Turtucaia, revendicarea integrală a Dobrogei, comportamentul față de românii ajunși prizonieri, violența propagandei antiromânești etc.³¹. Aceasta explică, în mare măsură, atitudinea intransigentă de mai târziu a lui Ionel Brătianu (1918-1919, guvernarea 1922-1926), într-o problemă precum cea a Dobrogei de Sud, unde fusese inițial dispus la concesii.

În ceea ce privește implicarea lui Ionel Brătianu în administrarea celor două județe sud-dobrogene, aceasta este mai puțin evidentă. Ne putem, totuși, permite să punctăm câteva concordanțe/corelații între conduita administrației P.N.L. în zonă și conduita de politică externă patronată indiscutabil de către președintele acestui partid.

Astfel, în primăvara anului 1914, când relațiile româno-bulgare treceau printr-o fază destul de tensionată (incidente de frontieră, virulente polemici de presă etc.)³², a fost adoptată „Legea pentru organizarea Dobrogei Noi”. Actul legislativ menționat, pornind de la ideea persistenței dihotomiei de origine otomană între proprietatea deplină (*mülk*) și cea embaticară (*mirié*), prevedea, la articolul 117, obligația deținătorilor de terenuri *mirié* de a ceda fie 1/3 din acestea, fie o sumă corespunzătoare de bani în schimbul recunoașterii proprietății absolute³³. Ulterior, când șeful guvernului român căuta un modus vivendi cu Bulgaria, acțiunile de expropriere, ca și cele de „colonizare” cu români în Dobrogea meridională, au fost practic suspendate, așezarea unor notabili aromâni în regiune (Tașcu Pucerea, P. Papahagi, familia Tanașoca etc.) fiind gesturi individuale³⁴.

De asemenea, eforturile guvernului Brătianu în sensul construirii de căi de comunicații și a stârpirii bandelor înarmate venite din Bulgaria³⁵ nu erau, în sine, acțiuni anti-bulgare, mai ales dacă ținem cont că, pentru anii 1914-1946, avem de-a face mai mult cu simpli delincvenți, și nu cu teroriști politici („comitajii”), cum avea să fie cazul după 1918³⁶.

În concluzie, putem afirma că, în abordarea politică a problemei sud-dobrogene, în cadrul complex, dinamic și dramatic al anilor 1914-1916, Ion I. C. Brătianu a pornit de la faptul că „politica este arta tuturor posibilităților” și de la necesitatea îndeplinirii idealului unirii Transilvaniei cu România. Pe această bază, el a

²⁹ I. Calafeteanu (coord.), *op. cit.*, p. 218.

³⁰ Constantin Kirișescu, *op. cit.*, p. 312.

³¹ Vezi „Analele Dobrogei”, anul I, nr. 1, Cernăuți, 1920, *passim*.

³² A.M.R., fond M. St. M. - Secția a 2-a Informații, dosar nr. crt. 277 *passim*.

³³ V. Gheorghiev, St. Trifonov, *op. cit.*, p. 365.

³⁴ Stoica Lascu, *Împroprietărirea românilor balcanici în Cadrilater*, în „Dosarele istoriei”, anul VII, nr. 1(65)/2002, p. 44-45.

³⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Stoica Vasile, dosar I/58, f. 168.

³⁶ Dan Cătănuș (coord.), *Cadrilaterul - ideologie cominternistă și iredentism bulgar (1919-1940)*, București, 2001, p. 21.

căutat o înțelegere cu Bulgaria, adoptând o atitudine, (poate) neașteptat de concesivă. Ambițiile guvernărilor de la Sofia (dobândirea integrală și rapidă a Macedoniei, Dobrogei și Traciei) au dus la eșecul proiectelor lui Brătianu, cu urmări funeste nu doar pentru România și relațiile româno-bulgare, ci și pentru Bulgaria, ajunsă în 1919 la „a doua catastrofă națională“.

ION I. C. BRĂTIANU 'S ATTITUDE REGARDING THE
(SOUTHERN)-DOBROGEA ISSUE (JANUARY 1914 - AUGUST 1916)

Abstract

In January 1914, the National Liberal Party (P.N.L.) began to govern Romania. It was led by Ion I. C. (Ionel Brătianu), who thus became again the president of the Ministers Council. The Brătianu government managed very well the issue regarding the Cadrilater (Southern Dobrogea, gained from Bulgaria, in the summer of 1913). The govern and its leader proved to be firm & flexible, especially in the period August 1914-September 1915, in order to gain some political & diplomatic & territorial advantages regarding other disputed issues & regions such as the Western Banat, that Serbia wanted, too.